

4

**Μέσα επικοινωνίας
στην προσχολική
εκπαίδευση:
Η περίπτωση
της εφημερίδας**

057

Μέσα επικοινωνίας στην προσχολική εκπαίδευση: Η περίπτωση της εφημερίδας

Ραχήλ Μαρτίδου

Σχολική Σύμβουλος Π.Α Κεντρικής Μακεδονίας

Θεμιστοκλής Σεμεντεριάδης

Νηπιαγωγός, Δρ. Παιδαγωγικών Επιστημών Α.Π.Θ.

Η χρήση των εφημερίδων στο νηπιαγωγείο αποτελεί μια σημαντική δράση με ουσιαστικά παιδαγωγικά οφέλη. Βασίζεται στην παιδαγωγική πρόταση του Φρενέ (1977), όπου στο πλαίσιο του σχολείου του λαού αναδείχθηκε η έννοια της εργασίας (Severance 1973, Lukens 1969), η οποία παρέχει τη δυνατότητα στο παιδί, μέσα από σωματική ή πνευματική δραστηριότητα, να καλύψει τις ανάγκες του και να νιώσει ευχαρίστηση (Βαλσαμίδου, 2010). Στο επίκεντρο του παιδαγωγικού έργου του Φρενέ βρίσκεται το σχολικό τυπογραφείο και η δημιουργία εφημερίδας από τα παιδιά (Severance 1973, Lukens 1969). Οι εφημερίδες θεωρούνται μία οικεία εικόνα στα παιδιά, μέρος της καθημερινότητάς τους, και μπορούν να συμβάλουν στην ανάπτυξη ποικίλων εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων (Tafani, 2009). Επίσης, μπορούν να ενταχθούν στην εκπαιδευτική διαδικασία είτε ως διδακτικό εργαλείο είτε ως διδακτικό αντικείμενο.

Τα μικρά παιδιά είναι χρήσιμο να γνωρίσουν τις συμβάσεις της γλώσσας των εφημερίδων, τα χαρακτηριστικά τους και να τις προσεγγίσουν κριτικά. Η παιδαγωγική χρήση των εφημερίδων από τα παιδιά στο νηπιαγωγείο μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην καλλιέργεια των δεξιοτήτων τους και στην ανάπτυξη της δημιουργικότητάς τους καθώς και να συνεισφέρει γενικότερα στο γραμματισμό τους (Βαλσαμίδου, 2010). Οι εφημερίδες είναι πολυτροπικά κείμενα, είναι ένα σύνολο ανομοιογενών στοιχείων που συνδέονται μεταξύ τους στη βάση ενός συστήματος κωδίκων (Βρύζας, 1997). Η αποκωδικοποίηση των κωδίκων αυτών από τα παιδιά θεωρείται το κλειδί για την κριτική «ανάγνωση» των εφημερίδων. Με βάση τα όσα προαναφέρθηκαν στόχος της μελέτης μας είναι η διερεύνηση του τρόπου χρήσης των εφημερίδων στο νηπιαγωγείο.

Η εφημερίδα ως διδακτικό εργαλείο

Η χρήση της εφημερίδας στο νηπιαγωγείο προτείνεται τόσο στο ΔΕΠΠΣ (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2003) όσο και στον Οδηγό Νηπιαγωγού (Δαφέρμου κ.ά, 2006). Το ΔΕΠΠΣ υποδεικνύει ενδεικτικές διαθεματικές δραστηριότητες με χρήση εφημερίδων στον άξονα της «γλώσσας» και ειδικότερα στην «ανάγνωση», ενώ στην ίδια λογική κινείται και ο Οδηγός Νηπιαγωγού που υποδεικνύει δραστηριότητες με χρήση εφημερίδων στην ενότητα «γραπτός λόγος: ανάγνωση και γραφή». Επίσης στην ίδια ενότητα προτείνονται δραστηριότητες έκδοσης εφημερίδας. Γενικότερα, υπάρχει δυνατότητα χρήσης εφημερίδων στο νηπιαγωγείο σε δραστηριότητες απ' όλες τις μαθησιακές περιοχές, δίνεται όμως έμφαση στη «γλώσσα». Το γεγονός αυτό συνδέεται άμεσα με την επιστημονική θεώρηση του αναδυόμενου γραμματισμού. Ο αναδυόμενος γραμματισμός επισημαίνει ότι το παιδί έχει αποκτήσει ήδη γνώσεις για την προφορική και γραπτή επικοινωνία πριν έρθει στο σχολείο (Κουτσουβάνου & Αρβανίτη-Παπαδοπούλου, 2008) και αποτελεί στις μέρες μας την κυρίαρχη άποψη για τον τρόπο με τον οποίο τα μικρά παιδιά κατακτούν το γραπτό λόγο (Παπούλια-Τζελέπη, 2001). Με τον όρο αναδυόμενος γραμματισμός ορίζονται όλες οι στάσεις, γνώσεις και δεξιότητες που σχετίζονται με την αποκωδικοποίηση του γραπτού λόγου και την κατανόηση του μηνύματός του καθώς και με την παραγωγή κωδικοποιημένων μηνυμάτων κατά την προσχολική ηλικία (Παπούλια-Τζελέπη, 2001).

Σύμφωνα με αυτή την οπτική η ανάγνωση ορίζεται κυρίως ως προσπάθεια για κατανόηση του περιεχομένου των κειμένων. Τα παιδιά έχουν τη

δυνατότητα να διατυπώνουν υποθέσεις για το περιεχόμενο ενός κειμένου και να αναπτύσσουν στρατηγικές ανάγνωσης, χωρίς να μπορούν να διαβάσουν. Κάνουν χρήση εξωκειμενικών και κειμενικών ενδείξεων προκειμένου να ερμηνεύσουν τη γραφή και μπορούν να εκφράσουν τις θέσεις τους για διάφορες και διαφορετικές εκφάνσεις της ανάγνωσης. Ο γραπτός λόγος δε θεωρείται ότι αποτελεί απλή μεταφορά και αποτύπωση του προφορικού λόγου, μία γραπτή αναπαραγωγή των όσων ακούμε ή σκεπτόμαστε. Η γραφή δε γίνεται πλέον αντιληπτή ως μια ψυχοκινητική δραστηριότητα ή ως μια μηχανική αντιγραφή γραμμάτων στερούμενη γνωστικού πλαισίου αλλά γίνεται αντιληπτή ως διάθεση των νηπίων να γράψουν (Teberosky, 1997). Το νήπιο, καθώς έρχεται στο νηπιαγωγείο, διαθέτει ένα απόθεμα από εμπειρίες και γνώσεις, έχει ήδη αρχίσει να κατακτά και να εξελίσσει τη γραφή και την ανάγνωση, έχει άποψη για το τι σημαίνει «διαβάζω» και «γράφω», μπορεί να κατανοήσει αν διαβάζονται οι εικόνες ή τα γράμματα, έρχεται σε επαφή με το αλφαβητικό σύστημα ανάγνωσης, διατυπώνει απόψεις για τα πόσα γράμματα και με ποια σειρά είναι απαραίτητα, ώστε να δημιουργήσουν μία λέξη, και υποδέεται συμπεριφορές ανάγνωσης και γραφής (Curto, Morillo & Teixido, 1998· Γιαννικοπούλου, 1998).

Η μάθηση της «πρώτης» ανάγνωσης και γραφής πραγματοποιείται μέσα σε σημαντικά λειτουργικά πλαίσια που στηρίζονται κυρίως στη μεγαλύτερη ανάγνωση από τους εκπαιδευτικούς (Κουτσουβάνου & Αρβανίτη-Παπαδοπούλου, 2008). Η παραπάνω θεώρηση της ανάγνωσης και της γραφής συμβάλλει στη διαμόρφωση υποστηρικτικών περιβαλλόντων γραμματισμού στο νηπιαγωγείο. Τα περιβάλλοντα αυτά δημιουργούν τις προϋποθέσεις, ώστε τα παιδιά να αναλάβουν πρωτοβουλίες και να εμπλακούν σε δραστηριότητες ανάγνωσης και γραφής με απώτερο στόχο να αναπτύξουν στρατηγικές επίλυσης προβλημάτων (Δαφέρμου κ.ά., 2006). Ο ρόλος του εκπαιδευτικού όμως δεν μπορεί να περιορίζεται μόνο στη δημιουργία του κατάλληλου μαθησιακού περιβάλλοντος. Ο εκπαιδευτικός πρέπει να λειτουργεί παράλληλα: **α.** ως διευκολυντής ο οποίος λαμβάνει αποφάσεις σχετικά με το μαθησιακό περιβάλλον, τις πηγές και το πλαίσιο της μάθησης, **β.** ως πρότυπο χρήστη του γραπτού λόγου, **γ.** ως διαχειριστής της μαθησιακής διαδικασίας και **δ.** ως αξιολογητής της (Γιαννικοπούλου, 2001, Παπούλια-Τζελέπη, 2001).

Η διαδικασία του αναδυόμενου γραμματισμού ακολουθεί την αναπτυξιακή πορεία των παιδιών, αρχίζει από πολύ νωρίς και είναι συνεχής. Απαιτεί την

ενεργητική συμμετοχή των παιδιών σε δραστηριότητες που έχουν νόημα για αυτά και συμβάλλουν στην αλληλεπίδρασή τους με άλλους ανθρώπους. Γενικότερα, τα μέρη της γλώσσας –ομιλία, ακρόαση, ανάγνωση και γραφή– αναπτύσσονται σε αλληλεξάρτηση (Κουτσοβάνου & Αρβανίτη-Παπαδοπούλου, 2008). Εν τέλει, ο αναδυόμενος γραμματισμός δε θεωρείται μία νέα μέθοδος ή μία νέα τεχνική, πρόκειται για μια νέα αντίληψη για μια στάση απέναντι στη διδασκαλία και τη μάθηση, απέναντι στο ρόλο του δασκάλου και το ρόλο του μαθητή (Πετκοπούλου, 2012).

Η εφημερίδα ως διδακτικό αντικείμενο

Η χρήση της εφημερίδας ως διδακτικό αντικείμενο στο νηπιαγωγείο αποτελεί μέρος της εκπαίδευσης στα ΜΜΕ. Ως εκπαίδευση στα ΜΜΕ ορίζεται η διαδικασία διδασκαλίας και μάθησης των Μέσων που αποσκοπεί στην ανάπτυξη τόσο της κριτικής κατανόησης όσο και της ενεργού συμμετοχής. Η εκπαίδευση στα Μέσα καθιστά τα παιδιά ικανά να αξιολογούν το περιεχόμενο των Μέσων και ταυτόχρονα δίνει τη δυνατότητα να γίνουν τα ίδια παραγωγοί των Μέσων. Ο ορισμός της εκπαίδευσης στα Μέσα έχει τα θεμέλιά της σε ένα σύνολο «βασικών εννοιών». Αν και υπάρχουν πολλές εκδοχές βασικών εννοιών, οι σημαντικότερες θεωρούνται η παραγωγή, η γλώσσα, η αναπαράσταση και το κοινό (Buckingham, 2008). Οι έννοιες αυτές συνθέτουν ένα θεωρητικό πλαίσιο που αφορά όλα τα Μέσα, παλαιότερα και νέα. Ειδικότερα, σε σχέση με την εφημερίδα ο όρος παραγωγή αναφέρεται στη συνειδητή δημιουργία της.

Στο νηπιαγωγείο τα μικρά παιδιά μέσα από κατάλληλες δραστηριότητες μπορούν να μάθουν ποιος δημιουργεί τις εφημερίδες, με ποιον τρόπο επιτυγχάνεται αυτό και ποιος τις πουλά (Buckingham, 2008, Βρύζας, 1997). Ο όρος γλώσσα αφορά τον τρόπο με τον οποίο η εφημερίδα μεταδίδει τα μηνύματά της. Ουσιαστικά πρόκειται για έναν συνδυασμό της γραπτής με την εικονιστική γλώσσα. Ο γραπτός λόγος στις εφημερίδες έχει σταθερότητα και διάρκεια, μεγάλη πυκνότητα νοημάτων και είναι αυστηρά δομημένος. Παρόλα αυτά το γραπτό κείμενο των εφημερίδων επιδέχεται πολλές ερμηνείες τόσες όσες και οι αναγνώστες του. Ο εικονιστικός λόγος λειτουργεί συμπληρωματικά των γραπτών κειμένων και είναι πολυσημικός. Δεν αποτυπώνει την πραγματικότητα αλλά εκδοχές αυτής. Μια εικόνα της πραγματικότητας δεν είναι η πραγματικότητα πάνω στην εικόνα αλλά η πραγματικότητα δια μέσου της εικόνας. Στο νηπιαγωγείο τα παιδιά μπορούν να έρθουν σε μια πρώτη

επαφή με τις συμβάσεις της γλώσσας των εφημερίδων και τους κώδικες που χρησιμοποιούν. Μπορούν να μάθουν να διακρίνουν τους τίτλους, το κείμενο, τις εικόνες και τις διαφημιστικές αγγελίες (Buckingham, 2008, Βρύζας, 1997). Ο όρος αναπαράσταση επικεντρώνεται στον τρόπο παρουσίασης γεγονότων και πληροφοριών από τις εφημερίδες. Οι εφημερίδες, όπως και τα άλλα Μέσα, χωρίς απαραίτητα να ψεύδονται παρουσιάζουν τον κόσμο με ορισμένους τρόπους απορρίπτοντας κάποιους άλλους. Το φιλτράρισμα αυτό βρίσκεται σε συνάρτηση με πολλές παραμέτρους που έχουν να κάνουν με τις σκοπιμότητες και τη στρατηγική της κάθε εφημερίδας με τα στερεότυπα και τις αξίες που προβάλλουν. Τα παιδιά στο νηπιαγωγείο πρέπει σταδιακά να αρχίσουν να ανιχνεύουν τις λογικές που διέπουν το λόγο των εφημερίδων. Τα μικρά παιδιά αξιολογούν τις αναπαραστάσεις γενικά των Μέσων και κατά συνέπεια και των εφημερίδων με κριτήριο το ρεαλισμό. Το νηπιαγωγείο ενδείκνυται να δώσει στα νήπια τη δυνατότητα να αναστοχάζονται τις απόψεις τους καθώς και τα κριτήρια που θέτουν (Buckingham, 2008, Βρύζας, 1997). Ο όρος κοινό αφορά τους αποδέκτες των εφημερίδων. Οι εφημερίδες απευθύνονται σε ένα κοινό που έχει πάψει εδώ και χρόνια να θεωρείται μαζικό. Αντίθετα, οι έρευνες καταδεικνύουν ότι το κοινό διακρίνεται σε πολλές κατηγορίες, ακόμη και το παιδικό κοινό. Σύμφωνα με τις σύγχρονες επιστημονικές αντιλήψεις το παιδικό κοινό αποτελείται από μέλη που το καθένα έχει τα δικά του ψυχολογικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά που του επιτρέπουν να διαλέγεται με το δικό του τρόπο με κάθε μορφής κείμενο. Το νηπιαγωγείο μέσα από δραστηριότητες μπορεί να δώσει στα παιδιά τη δυνατότητα να αντιληφθούν ότι υπάρχουν εφημερίδες και, ανάλογα με τη θεματολογία τους, απευθύνονται σε συγκεκριμένο κοινό.

Δημιουργία εφημερίδας

Η δημιουργία εφημερίδας στο νηπιαγωγείο αποτελεί μία κατ' εξοχήν διαθεματική δραστηριότητα που θέτει το νήπιο σε πρωταγωνιστικό ρόλο στην όλη διαδικασία της. Σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή η γνώση θεωρείται μία ενιαία ολότητα και αποκτάται βιωματικά με τη συμμετοχή όλων των παιδιών. Στο επίκεντρο της βρίσκεται η διερεύνηση θεμάτων τα οποία έχουν άμεση σχέση με την καθημερινή ζωή των παιδιών, συνδέονται με το συνολικό πρόγραμμα και προετοιμάζουν τα παιδιά για τη μετέπειτα ζωή τους (Dearden, 1983). Στη διαθεματικότητα οι νηπιαγωγοί δε χρησιμοποιούν προσχεδιασμένες δραστηριότητες και δεν περιμένουν ένα συγκεκριμένο

αποτέλεσμα. Τα θέματα αναδύονται από τις ιδέες και τα ενδιαφέροντα των παιδιών τα οποία συμμετέχουν ενεργά και καθορίζουν την πορεία της διαδικασίας (Ντολιοπούλου, 2001). Στη διαθεματική προσέγγιση δίνεται έμφαση στη διαδικασία χωρίς να παραγνωρίζεται η σπουδαιότητα των γνώσεων που προϋποθέτουν και παράγουν οι διαδικασίες (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2003). Η δημιουργία εφημερίδας στο νηπιαγωγείο προσελκύει το ενδιαφέρον των παιδιών γιατί αυτά επιλέγουν τα χαρακτηριστικά της (τίτλος, θεματολογία, κ.ά.), είναι αποτέλεσμα της δικής τους προσπάθειας και εμπλέκονται όλες οι γνωστικές περιοχές. Η προσπάθεια αυτή υλοποιείται στο πλαίσιο μιας μορφής διαθεματικής προσέγγισης του σχεδίου εργασίας και περιλαμβάνει τα στάδια της προετοιμασίας, της εφαρμογής και της ολοκλήρωσης-αξιολόγησης (Katz & Chard, 2004).

Στο στάδιο της προετοιμασίας η νηπιαγωγός δημιουργεί ένα πλούσιο σε ερεθίσματα εγγράμματο περιβάλλον εμπλουτίζοντας τη γωνιά της βιβλιοθήκης με ποικίλες εφημερίδες. Ενθαρρύνει τα παιδιά να μοιραστούν τις δικές τους προσωπικές εμπειρίες που αφορούν τη δημιουργία εφημερίδας. Τα παιδιά αναφέρουν τι γνωρίζουν για το θέμα και τι θα ήθελαν να μάθουν. Η νηπιαγωγός καταγράφει σε ένα κατάλογο τις γνώσεις των παιδιών και δημιουργεί ένα ιστόγραμμα με το τι θέλουν να μάθουν. Στη συνέχεια καθορίζεται ο τρόπος λειτουργίας της ομάδας των παιδιών, τα χαρακτηριστικά της συνεργασίας τους και επιλέγονται οι στόχοι των δραστηριοτήτων. Με τον τρόπο αυτό ορίζεται ο τρόπος εργασίας των παιδιών. Στο στάδιο της εφαρμογής τα παιδιά παρατηρούν τις εφημερίδες και ανακαλύπτουν τα κύρια γνωρίσματά τους δηλαδή τον τίτλο που είναι γραμμένο με κεφαλαία γράμματα ψηλά στο κέντρο της εφημερίδας, την κεντρική εικόνα με μικρό κείμενο δίπλα που είναι το θέμα της ημέρας, την ημερομηνία και τον αριθμό του τεύχους (Νάκου, 2005).

Αφού τα παιδιά αντιληφθούν τη λογική παρουσίασης της εφημερίδας, μπαίνουν στη διαδικασία να σχεδιάσουν, να δημιουργήσουν και να μορφοποιήσουν τα άρθρα και γενικότερα τα θέματα με τα οποία θα ασχοληθούν. Τα παιδιά με δημοκρατικές διαδικασίες αποφασίζουν τον τίτλο της εφημερίδας αλλά και τα θέματα του τεύχους. Τα νήπια εργάζονται είτε όλα μαζί ως μία ομάδα, είτε σε μικρές ομάδες, ή ατομικά ανάλογα με τις απαιτήσεις των δράσεων. Μερικά νήπια με τη βοήθεια της νηπιαγωγού αλλά και των γονέων τους δημιουργούν άρθρα με επίκαιρα θέματα που τους ενδιαφέρουν, ενώ άλλα δημιουργούν εικόνες οι οποίες λειτουργούν συμπληρωματικά προς το

κείμενο. Ορισμένα παιδιά επιμελούνται συγκεκριμένες ενότητες που αφορούν τη χρονική περίοδο που βρισκόμαστε (π.χ. χριστουγεννιάτικη γιορτή, απόκριες, εθνικές εορτές κ.ά.). Κατά τη δημιουργία της εφημερίδας δίνεται έμφαση στο κεντρικό της θέμα, χωρίς να αγνοείται και η υπόλοιπη θεματολογία της. Ουσιαστικά, τα παιδιά αναλαμβάνουν το ρόλο των συντακτών και σε όλη τη διάρκεια υλοποίησης του σχεδίου εργασίας συζητούν για την πορεία του μέσα από ανατροφοδοτικές διαδικασίες. Επίσης, η αξιοποίηση του ηλεκτρονικού υπολογιστή αποτελεί προστιθέμενη αξία στη δημιουργία της εφημερίδας.

Η διαδικασία δημιουργίας της εφημερίδας παρέχει πολλές δυνατότητες στα παιδιά και τους προσφέρει μεγάλα οφέλη, αφού τους δίνει την ευκαιρία να συγκεντρώσουν ποικίλο υλικό από εφημερίδες και περιοδικά, να μελετήσουν με τη βοήθεια της νηπιαγωγού ποικίλα άρθρα, να τα ταξινομήσουν με διάφορα κριτήρια (π.χ. ως προς το περιεχόμενο και τη μορφή) και να συνεργαστούν με ειδικούς που ασχολούνται με τις εφημερίδες. Τα παιδιά μέσα από αυτή τη διαδικασία έχουν τη δυνατότητα να πραγματώσουν στόχους απ' όλες τις μαθησιακές περιοχές. Ο γενικός σκοπός της δράσης είναι τα παιδιά στο πλαίσιο της δημιουργίας της εφημερίδας να αντιληφθούν ότι η αυτή είναι ένα ενημερωτικό έντυπο, ένα μέσο επικοινωνίας το οποίο μας δίνει πληροφορίες για γεγονότα που συμβαίνουν γύρω μας με τη μορφή ενός πολυτροπικού κειμένου.

Σημαντικός είναι ο ρόλος της νηπιαγωγού στην υλοποίηση της δράσης. Η νηπιαγωγός δημιουργεί ένα πλαίσιο υποστηρικτικό προκειμένου να ευαισθητοποιήσει τα παιδιά για την ανάπτυξη της συγκεκριμένης διερευνητικής εργασίας. Λειτουργεί εμπνευστικά, οργανώνει επισκέψεις και εμπλέκει τους γονείς σε ορισμένες δραστηριότητες.

Στο στάδιο της ολοκλήρωσης της διερευνητικής εργασίας – αξιολόγησης τα παιδιά συζητούν για την προσπάθειά τους, αναφέρονται στις δυσκολίες που προέκυψαν καθώς και σε πιθανούς εναλλακτικούς τρόπους προσέγγισης της δράσης. Τα παιδιά δημοσιοποιούν τη δουλειά τους στους γονείς μέσα από αντίτυπα της εφημερίδας που έφτιαξαν και ανέλαβε να αναπαραγάγει η νηπιαγωγός.

Επίλογος

Συνοψίζοντας θα μπορούσαμε να πούμε ότι η δημιουργία εφημερίδας στο νηπιαγωγείο συμβάλλει στην πολύπλευρη ανάπτυξη των παιδιών. Τα νήπια

μέσα απ' αυτή τη δράση αναπτύσσουν τον προφορικό-γραπτό τους λόγο και ενισχύουν τις συνεργατικές μορφές συμπεριφοράς μέσα σ' ένα περιβάλλον δημιουργικό. Η ενεργητική μορφή μάθησης που συντελείται στο πλαίσιο αυτής της δραστηριότητας παρέχει τη δυνατότητα στα παιδιά να λειτουργούν ως δρώντα υποκείμενα καθορίζοντας ως ένα βαθμό τα ίδια τη μαθησιακή τους εξέλιξη.

Επίσης, η εφημερίδα ως πολυτροπικό μέσο δίνει την ευκαιρία στα παιδιά να αποκωδικοποιήσουν τα χαρακτηριστικά της, να ερμηνεύσουν τους σημειωτικούς τρόπους έκφρασής της και να προβούν σε διαδικασίες που ενισχύουν την κριτική τους δυνατότητα και τον αναστοχαστικό τρόπο σκέψης. Εν κατακλείδι, η χρήση της εφημερίδας στο νηπιαγωγείο είναι μία ελκυστική για τα παιδιά δραστηριότητα που τα κινητοποιεί και τα οδηγεί αβίαστα στη γνώση.

Βιβλιογραφία

- Βαλασάμиду, Λ.** (2010). ΜΜΕ και Προσχολική Εκπαίδευση: Οι εφημερίδες στο νηπιαγωγείο, Πρακτικά 2^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Προσχολικής Αγωγής (22, 23 & 24 Οκτωβρίου), σελ. 322-336, Ιωάννινα.
- Βρύζας, Κ.** (1997). Μέσα Επικοινωνίας και Παιδική Ηλικία, Θεσ/νικη: Βάνιας.
- Buckingham, D.** (2008). Εκπαίδευση στα ΜΜΕ (Μτφ Ιωάννα Σκαρβέλη), Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Γιαννικοπούλου, Α.** (1998). Από την προανάγνωση στην ανάγνωση. Οδηγός για γονείς και εκπαιδευτικούς. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Γιαννικοπούλου, Α.** (2001). Η γραπτή γλώσσα στο νηπιαγωγείο. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Curto, L.M., Morillo, M.M., & Teixido, M.M.** (1998). Γραφή και ανάγνωση Ι. (επιστ. ευθύνη Βαρνάβα-Σκούρα, μτφ. Παναγιωτίδου Μ.). Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων.
- Δαφέρμου Χ.** Κουλούρη Π. & Μπασαγιάννη Ε. (2006) Οδηγός Νηπιαγωγού Εκπαιδευτικοί Σχεδιασμοί. Δημιουργικά Περιβάλλοντα Μάθησης, Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Dearden, R.** (1983). Theory and Practice in Education. London: Routledge & Kegan Paul.
- Katz, L & Chard, S.** (2004). Η μέθοδος project: Η ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και της δημιουργικότητας των παιδιών της προσχολικής ηλικίας (Μτφ. Ρίτα Λαμπρέλλη) Αθήνα: Ατραπός.
- Κουτσουβάνου, Ε. & Αρβανίτη-Παπαδοπούλου, Τ.** (2008). Βοήθημα για νηπιαγωγούς. Προγράμματα Προσχολικής Εκπαίδευσης, Αθήνα: Οδυσσέας.
- Lukens, Ch.** (1969). Some practical ideas on how to start using the newspaper in the classroom. Hawaii Newspaper agency. Inc.: Honolulu.
- Νάκου, Α.** (2005). Δημιουργία εφημερίδας στο Νηπιαγωγείο και το Δημοτικό [https://syneducation.wordpress.com/...](https://syneducation.wordpress.com/)
- Ντολιοπούλου, Ε.** (2001). Σύγχρονες Τάσεις της Προσχολικής Αγωγής, Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός.
- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο** (2003). Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Σπουδών Προγραμμάτων Σπουδών και Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών για το Νηπιαγωγείο, ΦΕΚ Τεύχος Β΄ αρ. φύλλου 304/13-03-03, Αθήνα: ΥΠΕΠΘ.
- Παπούλια-Τζελέπη, Π.** (2001). Η νέα προοπτική της ανάδυσης του γραμματισμού. Στο Παπούλια- Τζελέπη, Π. (επιμ.) Ανάδυση του γραμματισμού. Έρευνα και πρακτική. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Πετκοπούλου, Ε.** (2012) Αναδυόμενος Γραμματισμός Μία νέα προσέγγιση του γραπτού λόγου Πρακτικά 10^{ου} συνεδρίου Παιδαγωγικής Εταιρίας Κύπρου, σελ., 656-664.
- Severance, H.** (1973). Using your daily newspaper to teach kindergarten and First grade. Hawaii Newspaper agency. Inc.: Honolulu.
- Tafani, V.** (2009). Teaching English through Mass Media. Acta Didactica Napocensia, 2(1), 81-96.
- Teberosky, A.** (1997). Δομητική μάθηση της γραπτής γλώσσας στο Βαρνάβα-Σκούρα Τζ (Επιστημονική Επιμέλεια) (Μτφ. Κορτέση-Δαφέρμου Χ. & Μαυρακάκη Ε.), Το παιδί και η γραφή. Μία σχέση κλειδί για τη δια βίου μάθηση. Η Δομητική προσέγγιση της γραπτής γλώσσας. Α.Π.Θ., Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.
- Φρενέ, Ε.** (1977). Το σχολείο του λαού (Μτφ, Κ.Δεναξά-Βενιεράτου), Αθήνα: Οδυσσέας